

Ellentétek

Egyéni szabadság • Közbiztonság • Az egyeztetés bírósági dilemmái

A bíróságok több évtizeden keresztül csak a vádemelés után döntöttek az előzetes letartóztatás fenntartásáról, megszüntetéséről, esetleg elrendeléséről. 1990. január elsejétől a nyomozati szakaszban is bírósági hatáskörbe került az e tárgyban való döntés, kiváltva ezzel sokak ellenérzését.

A kezdeti bizonytalanság abból adódott, hogy amíg a vádemelést követően általában a lehetséges bizonyítékok rendelkezésre állnak, így a döntési helyzet több fogódzót ígér, addig a nyomozás kezdeti fázisában vagy később korántsem a teljes nyomozati anyag ismeretében kell határozni a bíróságoknak. Az információk hiányosak, a döntésekben több a feltételezés, a valószínűsítés, a következtetés.

Vádemelés előtt

A hatáskörváltkozás óta eltelt idő alatt ezek a bizonytalansági tényezők jórészt megszűntek, a bírói gyakorlat kimunkálta azokat a tételeket, amelyek alapján a döntések általában megalapozottabbakká váltak, és a vádemelés előtti eljárások tapasztalatai alaposabb vizsgálódásra ösztönzik a bíróságokat a vádemelést követő eljárásban is. A továbbiakban elsősorban a vádemelés előtti előzetes letartóztatás kérdéseit érintem.

A Be. 4. § (1) bekezdése szerint a büntetőeljárásban a személyi szabadságot és más állampolgári jogokat tiszteletben kell

tartani, s azok csak az e törvényben meghatározott esetekben és módon korlátozhatók. Ezt az alapelvet kiegészíti a Be. 12. § (1) bekezdése, amely előírja, hogy büntetőeljárást az ellen lehet indítani, akit bűncselekmény alapos gyanúja terhel. Témánk szempontjából a Be. 92. § (1) bekezdése szűkíti a kört, amikor kimondja, hogy csak szabadságvesztéssel büntetendő cselekmény miatt lehet helye előzetes letartóztatásnak.

Ezek a szabályok az előzetes letartóztatás *általános feltételét* tartalmazzák. A különös feltételeket a Be. 92. § (1) bekezdés a), b) és c) pontjai részletezik. Az előbbiekk mellett figyelemmel kell lenni a Be. 13. §-ában szabályozott büntetőeljárás akadályaira is, mint úgynevezett *negatív feltételek*re.

A Legfelsőbb Bíróság 122. számú Büntető Kollégiumi Állásfoglalásában kifejtette, hogy a vádemelés előtti eljárásban a bíróságoknak a kényszerintézkedés indokoltságát kell vizsgálnia, és ennek körében köteles értékelni az ügyész, a gyanúsított vagy a védő által előadott bizonyítékokat. Ez kiterjed a bűncselekmény alapos gyanújára is, de nem jelentheti a bizonyítékok bizonyító erejének értékelését.

Ilyen állásfoglalás mellett felmerül a kérdés: *hogyan értékelheti a bíróság a bizonyítékokat?* A gyakorlatból kiolvasható egyik felfogás szerint az előzetes letartó-

tatás úgynevezett általános feltételének meglétét az egyes bizonyítékok bizonyító erejének egybevetése nélkül kell tisztázni. (BH. 1992/4. sz., 234. jogeset.) E felfogás indoka az, hogy az alapos gyanú megállapításához nem szükséges a bizonyosság, elegendő annak valószínűsítése, hogy bűncselekmény történt, és hogy annak elkövetője a gyanúsított. A bíróságnak a bizonyítékok mérlegelésébe azért sem ajánlatos belebocsátkoznia, mert a feltételezésekre alapított állásfoglalását a további eljárás adatai megcáfolhatják.

A másik álláspont szerint az alapos gyanú megléte vagy hiánya megállapítását illetően a bíróságnak nem lehet kevesebb jogosultsága, mint az ügyésznek. Akkor lehet helyes az adott időpontban és a rendelkezésre álló adatok mellett az állásfoglalása, ha a bizonyítékok bizonyító erejét egybeveti, és így azt állapítja meg az eljárás adott szakaszában, hogy nincs valószínűsége bűncselekménynek, és hogy annak elkövetője a gyanúsított (Bács-Kiskun Megyei Bíróság Bkf. 317/1993/2. szám). Az ilyen ügyek egy részében később a nyomozást is megszüntették.

Mindkét döntés az előzetes letartóztatás elrendelésére irányuló ügyészi indítvány elutasítását eredményezte.

Az esetek döntő többségében a bíróságok a bűncselekmény elkövetését támogató, terhelő bizonyítékok alapján az alapos gyanú meglétét megállapítják. Az előzetes letartóztatás elrendelésére vagy meghosszabbítására irányuló ügyészi indítványok elutasítására döntő többségben nem az alapos gyanú hiányakor, hanem a különös feltételek hiányára alapítottan kerül sor.

Letartóztatási okok

Gyakori letartóztatási ok a szökés, elrejtőzés veszélye. Egyes vélemények szerint igen ritka, hogy ki lehetne zárni a gyanúsított szökését szabadlábra helyezés esetén, de ugyanígy ritkán lehet a szökésre irányuló akaratot kétségbevonhatatlan tényként kezelni. A szökés veszélyének megállapítására irányuló indítvány esetén a bíróság vizsgálja a bűncselekmény súlyossága, a bűncselekmény alapján várható büntetés nagysága mellett a gyanúsított személyiségét és szociális kötődéseit, vagy azok hiányát. Ez utóbbi körülmények lehetnek olyanok, hogy a bűncselekmény vagy a büntetés súlyossága döntővé válik, más esetekben pedig ellensúlyt képezhetnek ezzel szemben. A személyes kötődések hiánya (hajléktalan, egyedülálló) az előzetes letartóztatás elrendelése, meghosszabbítása lehet. A szökés veszélyét gyengíti, sőt megszünteti az erős családi kötelék, ha a gyanúsított például kiskorú gyermeket nevelő anya vagy a gyanúsítottnak felesége, több kiskorú gyermeke, állandó lakhelye, lakása van. Ez előbbieket hiánya a szökés veszélyét növelő tényező, miként a bűnöző életmódra történt berendezkedés is. Jelenlét tényező lehet a munkahely, foglalkozás léte vagy hiánya. A szökés veszélyét növeli, ha a gyanúsított idegen állampolgár, Magyarországon megélhetési alapja, lakása nincsen (Bács-Kiskun Megyei Bíróság Bkf. 337/1994/2. szám). A letartóztatás indokául szolgáló szökés veszélyének megállapítása e tényezők mérlegelésén alapul.

A másik letartóztatási ok az eljárás megghiúsításának, megnehezítésének a veszélye. Más szóval itt a bizonyítékok védel-

mérőrl van szó, általában a terhelő bizonyítékokról, amikor a tényállás felderítését, ezen keresztül a büntető igazságszolgáltatást veszély fenyegeti:

– a tanúk befolyásolásának, megfélemlítésének veszélye;

– egyes (tárgyi) bizonyítékok manipulálásának, eltüntetésének veszélye;

– összejátszás veszélye harmadik személlyel, elsősorban a tettestársakkal.

Erre a letartóztatási okra általában az előzetes letartóztatás elrendelésekor hivatkoznak a bíróságok. Az idő múlásával és a nyomozás előrehaladtával ezek a veszélyek csökkennek, majd elmúlnak.

A határozatok indokolásában a bíróságok részletezik, miben áll a veszély, feltüntetnek azokat a tényeket, amelyek határozottan valamely veszély fennállását valószínűsítik.

A bűnisméltés veszélye megítélésénél a gyanúsításban szereplő bűncselekmény vagy bűncselekmények mellett olyan tényadatokat vizsgál a bíróság, amelyek bemuatják a gyanúsított személyiségét, előéletét, életvitelét és életmódját, továbbá a bűnözésre történt esetleges berendezkedést, más hatóságok előtt folyik-e büntetőeljárás. Utalok a szökés veszélyénél említett szociális kötődések tipikus eseteire. Gyakori eset, hogy a gyanúsított a megindult büntetőeljárás hatálya alatt további bűncselekményeket követ el, a sorozatnak az őrizetbevétel, majd az előzetes letartóztatás elrendelése vet véget (*Bács-Kiskun Megyei Bíróság Bkf. 118/1994/2. szám*).

Meghosszabbítás

A kényszerintézkedés meghosszabbítására irányuló indítványok esetén a bíróságnak újból állást kell foglalnia abban,

hogy az előzetes letartóztatás feltételei továbbra is fennállnak-e. A bíróság ebben az eljárásban ugyanazokat a feltételeket vizsgálja, amelyekre utaltam az elrendelés körében. Ez a vizsgálódás akkor lehet alapos, ha a nyomozás során újabb bizonyítékokat szereztek be, azaz a bizonyítás az alapos gyanú mértékét a bizonyosság irányába megerősítette, és az előzetes letartóztatás különös feltételeinek fennállása is megállapítható. Ellenkező esetben az előzetes letartóztatást meg kell szüntetni (*Be. 96. § (2) bekezdés*).

Az ügyek egy részében a korábbi döntés óta a nyomozás folyamatában semmi nem történt. Az ügyészi indítványokból mindez nem derül ki, általában arra utalnak, hogy a korábbi határozat meghozatala óta a fogva tartás okaiban változás nem történt. Ilyenkor nehéz helyzetben van a bíróság, és a meghozott döntések a leginkább vitathatók.

A Be. nem tartalmaz olyan rendelkezést, amely további feltétel meglétét írja elő az előzetes letartóztatás meghosszabbításához vagy később, a vádemelés után a fenntartásához. Nincsen szabály az előzetes letartóztatás időtartamára vonatkozóan sem. Legfeljebb a Be. 96. § (1) bekezdése jöhet szóba, amely szerint a hatóságoknak arra kell törekedniük, hogy az előzetes letartóztatás a lehető legrövidebb ideig tartson. Ha a terhelt előzetes letartóztatásban van, az eljárást soron kívül kell lefolytatni.

Önmagában az időtartamból arra a kérdésre, hogy az előzetes letartóztatások tartama hosszú-e, illetőleg, hogy a hatóságok teljesítik-e azt az előírást, amely szerint kívánalom, hogy a kényszerintézkedés a lehető legrövidebb ideig tartson, nem lehet válaszolni.

A kíváncsi, hogy a felhozott vádról ésszerű határidőn belül döntés születne – ezt kívánja az érintett személy és a jogbiztonság érdeke egyaránt.

Ennek körében figyelembe kell venni:

- az ügy bonyolultságát,
- a terhelt magatartását (mennyiben akadályozza, húzza az eljárást),
- a hatóságok eljárási cselekményeit, ezek indoklását és idejét, s hogy vannak-e üresjáratok,
- teljesítették-e a hatóságok a soron kívüli eljárás lefolytatására vonatkozó előírást,
- az előzetes letartóztatás időtartamának korlátja, az arányosság elve érvényesül-e.

(A letartóztatás időtartamának arányosnak kell lennie a bűncselekmény súlyosságával, a büntetés mértékével.)

Csemegi Károly írta 1882-ben a bűnvádi eljárás tervezetének általános indoklásában: „Főleg a bűnvádi eljárás területén látja magát szemközt a törvényhozó azzal a rengeteg problémával, melyet az egyéni szabadság jogának összeegyeztetése a közbiztonság érdekeivel állít útjába. Nem az ellentétbe állítás tehát, hanem az összeegyeztetés a feladat. Ez a század által a törvényhozó elé állított kérdés...”

Dr. Stefanics Rajmund

MINDEN PÉNTEKEN

BÖRITŐN

ÚJSÁG